

کتیبي ژيانهوه

ژن له سهردهمی دیموکراسیدا

ن: ئیسماعیل مهزهړ

و: سۆزان جهمال

بهشی ههشتهم

سویسراو نهتوهه یه گرتوه کان و کولونیا له بهریتانییه کانیش دهرگای زانکوکانیان له بهردهم ژاندا کورده وه و کوششی گه وریان له پیناوی بهر زکردنه وهی ناسستی فیرکردنیاندا کرد.

سوفیا کوالفسکی که چیرۆکی ژانی بووه مایه ی سهرسورمانی گشت خوینه ران و ههستیان بهرینو گه وریه کرد له بهرامبه ریدا، سوفیا ماموستای بالابوو له بواری ماتماتیکدا له زانکوی سستوتو کولم، له ژیان نامه کهیدا هاتوه که کچان به پینی نه و چاکسان زیبانه ی که حکومتی شورش له فهره نسا له سهدی ناپلیونی یه که مداما له زانکوی خویندن گه ی سهرتایی بۆ فیرکردنیان له هر ناوه ندیک له ناوه ندیه گه وریه کانی فهره نسا ناشکر کرد و بهر زوره ملی له سهردهمی ناپلیونی سینه مدها له باریس خویندن گه بۆ فیربوونی پیبشه کان دامه زران و ریگه بۆ نه خویندن گه یانسه خوشکرا له فیربووندا په پرده ی بهرنامه ی کولیزی دی فرانس College de France بکه ن و به که وتنی ئیمپراتوریه تیش ریگه یان پیدرا هه لگری برونامه ی زانکوبن له ناداب و زانست و پزیشکیدا.

سهرشانی ژنان و نه م نه رکه راسته وخو کاردانه وهی ده بییت له سهر میژوو داها توی میله ته که مان، که واته دایکانی نازاو لیها توی رونا کبیر و گونجاو، ده توانن کومه لی نازاو لیها توی رونا کبیر بۆ کومه لگه پیکه یین، جاریکی تر هاوکیشه که به وه په کسان ده که ینه وه، کومه لگه که مان ده بییت چالاکانه به دم خواستی ژنانی نه مرمانه وه بییت و بریای به وه هه بییت که چۆن خویندکاران له قوتابخانه دا له ژیر چاودیری ماموستا کاندای فیری په روه رده و فیرکردن ده بن بۆ جاریکی دی له ژیر چاودیری دایکاندا واته له کوشی خیراندا فیری هاندان و هه لدان بۆ ژیان و دروستیونی که سی تیان و ره قتارو کرداره جوانه کان ده بن، ده بییت بتوانین له سایه ی سهر به ستیدا کچان منال و میردمنال و گه نجانی شیوا پی بگه یه نین، چونکه نه وان ژنان و دایکانی داها توی کومه لگه که مانن.

نۆزده هه میش هه سستی به شه رمه زاری ده کرد نه گه ر یله و خه لاته کانیان به ژنانی زیهره و لیها توی به خشایه، هه رجه نده ژماره یه که له بیوانی کلیسه نمونه ی بارگزن Burgon، لیدون Liddon و یوسی Pusey نارازیبوون له بهرامبه ر فیرکردنی ژناندا، به لام ریگه به ژنان درا ناماده ی هولی وانه و تنه وه کان بن له زانکوی گه وریه کاندای جیه جیکردنی تاقیکردنه وه کانی نمره کان و به خشیانی پله ی شه ر ه و نه و نه زمونانه ی له سهرتاسه ری زانکوکاندا بهر پوه ده چوون، هه روه ها له وه رگرتنی زانسته سروش تیه کان و ماتماتیکیه کاندای بیبه ش بوون، نه مانه ش هه مووی بوونه هوی بلا بوونه وهی مه عریفه له نیوان ژناندا و مه ترسیشیان زیاد کرد چ له چینه بهرزه کانی کومه ل یان چینه مامناوه نده کانی بو بییت، زور که له رپودا وه گه وریه کانی میژوی شارستانییه تی ئینگلیزی هه بییت باسی له کردنه وهی دهرگای زانکوکان له بهر ده م ژناندا و وه رگرتنیان وه که نه ندام له بزوتنه وه روونا کبیری و روشنیرییه کاندای نه کرد بییت، به لام سه باره ت به و ترسه ی نه و که سانه هه یانبوو که نارازیبوون بهرامبه ر کردنه وهی ده روزه ی په یمانگه زانستییه کان له بهر ده م ژناندا وه ک ترس له پرودانی فهوزا له رژی و نه خلاندا، ته نها ترسی وه می بوون و هیچ به لگه یه که بۆ راستییان نه بوو، هه روه ها پروگرامه کانی وانه کانیش هیچ پیویستی به گۆرانیکی گه وریه نه بوو له وتنه وه یاندا، نه م بزوتنه وه بالایه ته نها ئینگلته رای نه گرتنه وه، به لکو ولاتیانی نه سه که نده نافیایا و ئیتالیایا و

نۆزده هه می پشه ی فیرکردن پله و پایه کی به رزی له نیو پیشه مه دنیه یه کاندای داگیر کرد و ژماره ی نه و ژنانه ی کاریان تیدا ده کرد به ره و زیاد بوون رۆیشت تاکو وایلیها ت ژماره یه کی گه وریه ژنان له بواری فیرکردندا کاریان ده کرد به شیوه یه کی تیبینی کراو تیدا ده رکه وتن، نه مه ش له پرووی توانا وه له پرووی نه و موچه یه شه وه که وه ریانده گرت، هه رچه نده نه و گۆرانانه ی که فیرکردنی کورانی گرتبووه پانتاییه کی گه وریه هه بوو، به رفراواندا رویدا، به لام به گۆرانانه ی به سه ر فیرکردنی کچاندا هات له دواساله کانی سهدی نۆزده هه م، بایه خی که متریبوو، چونکه کچان بوونه هاوشانی کوران له گشت به شه کانی فیرکردندا، که به پیی

یاسای په روه رده که سالی 1870دا له ئینگلته را بریاری له سه ر درا، به تاییه تی له کاتی دامه زرانندی خویندن گه ناوه ندیه کان و هونه رییه کان و فیربوونی پیبشه سا زیه هونه رییه کان، پاشان یاسای فیرکردنی دواناوه ندیه کان له ئیرله ندا و چاککردنی باری خویندن گه هه لیرا ده بییه کان که له نه نجای کی برکی نی نیوان خویندن گه ناو خوییه کان و ملکه چبوون بۆ پشکنینی حکومتی هاته ناراه، به لام خویندن گه بالاکان و کولجه کانی خانمان که له شوینه جیا وازه کانی به ریتانیادا دامه زران، دهرگای بۆ هه زاره ها ژن له هه ر دوو چینی بالا و ناوه ندی والا کرد که بیته بواری فیربوونه وه و به شیکی باشیان له م بواره دا بۆ خویان ده سه تبه ر کرد که زور زیاتریبوو له وه شه ی له رپور دودا دایکانیان پینان به خشرا بوو.

چه نده ها ماموستای ژن خویندنیان ته و او کرد و کاری فیرکردنیان له په یمانگه کان و له ناو خیزانه کاندای پیاده ده کرد، زور بالاده ستیریبوون له و ژنانه ی پیشت له رپور دودا نه م پیبشه یه یان ده کرد، خویندنی بالای ژنان له ئینگلته را به رفراوان بوو زیاتر ریخستنی به خووه بینی و یاساکانی وینه کراو تاکو وایلیها ت له 80٪ زانکوی گه وریه کانی به ریتانیایا و زانکوی پادشایانه ی بایرلندا چونه ریزی په یمانگه زانستییه کانی که بایه خیان به فیرکردنی ژنان ده دا و پیده به خشین، به لام هه ر دوو زانکوی ئوکسفورد و کمبردج که هه ر دوو کیان له و زانکویانه بوون که ژنان له سه ده کانی یه که مدها به سامانی خویان پشتگیریان لیده کرد، که چی تاکو کۆتاییه کانی سهدی

نه خو شییه کان) له زانکوی (پیزا)، روسیاش به سه رده مانیکیدا تیه ریووه که سه ر قافله ی نه و ولاتانه بوو له م هه نگا وه داو به سنگ فراوانی و ریزه وه دهستی هاریکاری بۆ نه و ژنانه دریز کردوه و یستویانه په یوه ندیی به پیبشه کانی بواری پیبشه کییه وه بکه ن، به لام له بارودوخه کانی نه و شه پوله کونه په رسته تییه ی روسیای له نیوه ی کۆتایی سهدی نۆزده هه مدها گرتنه وه، ژنانی روسیا گشت نه م خه سلته تانیه یان له ده ست چوو، له سالی 1876دا ژنان به پینی لیدوانیکی ئیمپراتوری سه باره ت به کارکردن له بواری یاسادا، پیبشه کران، له پاش ماویه کی که میش فیربوونیان له په یمانگه بالاکاندا لیکه ده غه کراو ریگه ش به ته نها ژنیک له سه رتاسه ری روسیادا نه ده درا پیبشه ی پزیشکایه تی پراکتیزه بکات.

له نیوه ی دووه می سهدی نۆزده هه م پیبشه ی فیرکردن پله و پایه کی به رزی له نیو پیشه مه دنیه یه کاندای داگیر کرد و ژماره ی نه و ژنانه ی کاریان تیدا ده کرد به ره و زیاد بوون رۆیشت تاکو وایلیها ت ژماره یه کی گه وریه ژنان له بواری فیرکردندا کاریان ده کرد به شیوه یه کی تیبینی کراو تیدا ده رکه وتن، نه مه ش له پرووی توانا وه له پرووی نه و موچه یه شه وه که وه ریانده گرت، هه رچه نده نه و گۆرانانه ی که فیرکردنی کورانی گرتبووه پانتاییه کی گه وریه هه بوو، به رفراواندا رویدا، به لام به گۆرانانه ی به سه ر فیرکردنی کچاندا هات له دواساله کانی سهدی نۆزده هه م، بایه خی که متریبوو، چونکه کچان بوونه هاوشانی کوران له گشت به شه کانی فیرکردندا، که به پیی

پزیشکانی به ریتانیایا ناو نو سه کران، ده گمه ن ریکه وت بییت پزیشکه ژنه زیره که کان کیبرکییان له گه ل پزیشکه پیاره کاندای نه کرد بییت له هه موو بواری پزیشکایه تیدا، به لام چه ند لیک له پزیشکی ژناندا هه یه که خزمه ت و کارکردنی ژنان تیدا به باشتر داده نریست وه که له پیوان، بیگومان دانایی و هه لکه وتن و به توانایی له ژناندا پیویسته ره چاو بگریت و ژنانیش شوینی تاییه تی خویان هه روه ک پیوان له کاردا داگیر بکه ن، له هند بواریکی به رفراوان بۆ پزیشکه ژنه کان ره خسا بۆ په یوه ندیکردن به ملیونه ها نه و ژنانه ی که ته نانه ت له سه رده می بلا بوونه وهی نه خو شییه مه تر سه یداره زور به نازاره کانیشدا و له خرایترین باری ته ندرو ستیدا هه رامبوو پزیشکه پیاره کان بیانبینیت، نه گه ره و ولاتانه شدا بواری بۆ ژن بره خسایه په یمانگه کانی پزیشکایه تییان ته و او بکرایه ده بوونه نیردراوی زانست بۆ ناوچه کانی نازارو نه خو شی، به مه ش خزمه تیکیان پیبشه ک ش به مرو قایه تی ده کرد که به هیچ به هایه ک ناپیوریت.

نه ت هه گلو سه کسه و نییه کان له ریرویشتن به م ناراسته یه دا ته نها نه بوون، چونکه زانکوی زوریخ ده ست پیبشه خه رییه کی چاکی له م بواره دا پیبشه ک شکردو سه رته تا هه نگاوی قوناغه کانی نه م بزوتنه وه بالایه بووه ناوه ندیک بۆ فیربوونی پزیشکایه تی ژنان، هه ریبه که له فهره نسا، سویره، به لچیکا و ئیتالیا بوونه خاوه نی ژماره یه که له پزیشکانی ژن، ته نانه ت ژماره یه که له ژنان خاوه ن برونامه بوون له بواری پسپوزیتی پاتولوژیا (زانستی

ژن به ته و اه ته دانی نا به و ناماده باشیه فطرییه هه یه تی بۆ خزمه تکردنی نه خو ش له نه خو شخانه کاندای، چونکه ژن خیرا تر هه سته دکات و ورد تر تیبینی ده کات و درک به بچوو کترین گۆرانیبش ده کات، نه مه ش له هه ره سیفه ته تاییه تییه کانی پیبشه ی برین پیچیه، له بهر نه وه ژن له م بواره دا سه رکه وتنیکی گه وریه به سه ر پیواندا به ده ست پینا، به لام سه رده می نو ی به زانسته و هونه ره کانییه وه زور سیفه تی نه م پیبشه یه کی گۆری و بووه زانستیک بۆ خویندکاران و له شیوه ی واندا ده وترا یه وه بووه هونه ریک پیوانیش فیزی ده بوون، به م شیویه ژن له م پیبشه یه دا گه یشته پله یه کی زور باش له توانا و کارامه ییدا بۆ سوود و خیری هه ر دوو لایه که ی کومه ل، ژن و پیوا پیکه وه به بی جیا وازی له سالی 1868دا یاسای کردنه وهی دهرگای بواری ده رمان سازی له بهر ده م ژناندا ده رچوو، له دوا ی رۆژگاریکی دوردریز له کوشش توانییان له دهرگای بواری پزیشکی بدن و بیبه پزیشک، ولاته یه گرتوه کانی نه مه ریکا له مدها پیش ئینگلته را که وت، به لکو پیش هه موو نه و روپاش، ژماره یه کی زور له ژنانی پزیشکی هه بوون که پۆستی پزیشکی پایه به رزیان وه رگرتبوو پیش نه وه ی هیچ ولاتیکی نه و روپی بیر له مه بکاته وه، زانکوی نه دنیه ره ش یه که م زانکوبوو له ئینگلته رادا که به م هه نگا وه هه سته تا و له سالی 1874دا خویندن گه یه کی پزیشکی بۆ ژنان له نه ندن دامه زراندا، له سالی 1877دا ریگه یان پیدرا ناماده ی وانه کانی برین پیچی بن له نه خو شخانه ی له ندن، له سالی 1878دا بریاریکی دیکه ده رکرا که ته و او کاری بریاره کی پیشو بوو، نه ویش پیدانی پله زانستییه کانی هه موو کولیزه کان بوو به کولیزی پزیشکییه شه وه، به ژنان. له دوا ی نه م بریاره ش چه نده ها په یمانگه ی زانستی دیکه هه مان ریگه ی زانکوی له ندنیان گرت، له کۆتایی سالی 1895دا (264) ژنی پزیشک له ئینگلته را له سه ر تو مارگه ی

پزیشکانی به ریتانیایا ناو نو سه کران، ده گمه ن ریکه وت بییت پزیشکه ژنه زیره که کان کیبرکییان له گه ل پزیشکه پیاره کاندای نه کرد بییت له هه موو بواری پزیشکایه تیدا، به لام چه ند لیک له پزیشکی ژناندا هه یه که خزمه ت و کارکردنی ژنان تیدا به باشتر داده نریست وه که له پیوان، بیگومان دانایی و هه لکه وتن و به توانایی له ژناندا پیویسته ره چاو بگریت و ژنانیش شوینی تاییه تی خویان هه روه ک پیوان له کاردا داگیر بکه ن، له هند بواریکی به رفراوان بۆ پزیشکه ژنه کان ره خسا بۆ په یوه ندیکردن به ملیونه ها نه و ژنانه ی که ته نانه ت له سه رده می بلا بوونه وهی نه خو شییه مه تر سه یداره زور به نازاره کانیشدا و له خرایترین باری ته ندرو ستیدا هه رامبوو پزیشکه پیاره کان بیانبینیت، نه گه ره و ولاتانه شدا بواری بۆ ژن بره خسایه په یمانگه کانی پزیشکایه تییان ته و او بکرایه ده بوونه نیردراوی زانست بۆ ناوچه کانی نازارو نه خو شی، به مه ش خزمه تیکیان پیبشه ک ش به مرو قایه تی ده کرد که به هیچ به هایه ک ناپیوریت.

بۆ ده بییت خویندنه وهی ژیانه وه

قه ده غه بییت؟!

مه اباد

تاچ راده یه ک باوکسالاری رۆلی هه یه، ئیستا له م خیزاندا چۆن به یاننامه ی حیزبه به کوردیه کانی نه وسا له رژی به عه س ده شارانه وه، ده بییت نه م رۆژنامه ی ژنان ناوا بشارینه وه، رۆژنامه کانی ژنان له و مه لدا زور خه ته رناکترو سامداتره له و ریگه یه که چه نده ها شه و ژن و مه ناله که ی به به ینی چه نده ها ره بیی جاش و عه سه که رییدا تیده په رین له گه ل خاوه ن تراکتوریکی دیها تیدا، بۆ نه وه ی میرده که ی بیینی یان ترسناکتره له تۆپی کیمیایی و قه سفی ته یاره که به سه ر نه و گودانه دا ده رکا که نه مان تیدا ده ژیان. بۆچی نه وسا هه موو شتیک حه لالبوو، شه هیدکردن، گرتن، برینداریبوون، هیلاکی و ماندو بوون، خزمه تکردنیکی زوری بریای پیبشه رکه، ژیان له ناو که پری نایلوندا له نا و دۆله کپ و بی ناره کانی کوردستاندا، که چی له رۆژگاری نه مرو داو دوا ی چه ندين سال خویندنه وهی رۆژنامه یه کی وه کو ژیانه وه حه رامه و یه ک کومه ل ته نگ و چه له مه ی گه وریه به دوا ویه.

ژنی کورد

شنۆ عوسمان سه یید قادر

له گه ل وریا بوونه وهی کومه لگه ی کوردیدا ژنانی نه مپۆ توائیویانه له سایه ی نه م نازادییه دا گه لیک له مافه کانی خویان به ده ستبه یین وهی هیشتا پیویستی به زیاتر تیکۆشان و داکوکیکردنه له بواری خۆبردنه پیبشه وه داوا کردنی ته واری مافه کانی تر دا، پیویسته قۆستنه وهی نه م باره نازادییه و بلا بوونه وهی روشنیری سهرده م دووهوکاری سهره کی بن بۆ به ره و پیبشه چوونی ژنان له کومه لدا بۆ کارکردنه سه ر بیروبوچوونی گه نجان له ریگه ی نووسین و بلاوکردنه وهی نه و باهه تانه ی گوزارشت ده کات له گرتگی روشنیریکردنی کومه ل و خسته نه رووی کیشه کومه لایه تییه کان و هاندانی ژنان و

سهرشانی ژنان و نه م نه رکه راسته وخو کاردانه وهی ده بییت له سهر میژوو داها توی میله ته که مان، که واته دایکانی نازاو لیها توی رونا کبیر و گونجاو، ده توانن کومه لی نازاو لیها توی رونا کبیر بۆ کومه لگه پیکه یین، جاریکی تر هاوکیشه که به وه په کسان ده که ینه وه، کومه لگه که مان ده بییت چالاکانه به دم خواستی ژنانی نه مرمانه وه بییت و بریای به وه هه بییت که چۆن خویندکاران له قوتابخانه دا له ژیر چاودیری ماموستا کاندای فیری په روه رده و فیرکردن ده بن بۆ جاریکی دی له ژیر چاودیری دایکاندا واته له کوشی خیراندا فیری هاندان و هه لدان بۆ ژیان و دروستیونی که سی تیان و ره قتارو کرداره جوانه کان ده بن، ده بییت بتوانین له سایه ی سهر به ستیدا کچان منال و میردمنال و گه نجانی شیوا پی بگه یه نین، چونکه نه وان ژنان و دایکانی داها توی کومه لگه که مانن.